

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนจากกิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย

Community Lifestyle Changes from Boating Activity in Relation with Sightseeing of Fireflies

สวรรยา ซื่อเลื่อม*

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตเพชรบุรี 76120

รินทิพย์ รัตนะมโนชญ์

สาขาวิทยาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตเพชรบุรี 76120

บทคัดย่อ

อัมพวา เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดที่ได้ชื่อว่ามีพื้นที่น้อยที่สุดของประเทศไทย แต่นับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศ พื้นที่ส่วนหนึ่งติดทะเล อ่าวไทย มีลำคลองไหลผ่านมากกว่า 356 คลอง เป็นเมือง 3 น้ำ (น้ำจืด น้ำ เค็มและน้ำกร่อย) ซึ่งเป็นลักษณะทางธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยของหิ่งห้อย ด้วยเหตุนี้อัมพวาจึงเป็นแหล่งดูหิ่งห้อยที่สวยงามแห่งหนึ่งของประเทศไทย กิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อยจึงได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว แต่ที่ผ่านมามีได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารูปแบบการล่องเรือชมหิ่งห้อยริมคลองอัมพวาและวิถีชีวิตชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านที่ดื่มน้ำร้อนริมคลองอัมพวาและผู้ประกอบการธุรกิจเรือนำเที่ยวหรือคนขับเรือที่ให้บริการในพื้นที่คลองอัมพวา ผลการศึกษาพบว่าเรือที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นเรือยนต์ นอกจากการล่องเรือเพื่อดูหิ่งห้อยในเวลากลางคืนแล้วในเวลากลางวันก็มีการล่องเรือเพื่อไหว้พระตามวัด ชมวิถีชีวิตชุมชนและชมตลาดน้ำยามเย็น เส้นทางล่องเรือดูหิ่งห้อยที่นิยมมากที่สุดคือเส้นทางรอบเกาะที่เริ่มจากคลองอัมพวาเชื่อมต่อกองผีหลอกออกแม่น้ำแม่กลองและวนกลับเข้าสู่คลองอัมพวา รวมระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร ใช้เวลา 1-2 ชั่วโมง เวลาที่เหมาะสมสำหรับชมหิ่งห้อยจะเริ่มประมาณ 18.00-21.00 น. นักท่องเที่ยวมักมาเป็นกลุ่มและเช่าเรือแบบเหมาลำ ระหว่างการล่องเรือจะส่งเสียงพูดคุยและถ่ายรูป จุดบริการเรือนำเที่ยวพบได้บริเวณตลาดน้ำอัมพวา โฮมสเตย์และร้านอาหารริมน้ำ หลังจากการท่องเที่ยวเข้ามาเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน คือ 1) ด้านสังคม 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) ระดับครอบครัวอยู่ในลักษณะที่ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวห่างเหิน กิจกรรมที่เคยทำร่วมกันน้อยลง (2) ระดับชุมชนมีความคิดเห็นแตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการท่องเที่ยว (3) ความขัดแย้งในสังคม จากความไม่เท่าเทียมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร 2) ด้านอาชีพ เปลี่ยนจากเกษตรกรเป็นเจ้าของธุรกิจท่องเที่ยวและรับจ้างขับเรือ 3) ด้านคุณภาพชีวิต 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) เวลาการนอนหลับพักผ่อนเป็น 23.00 น. (2) ความเดือดร้อนรำคาญจากเสียงและแสงไฟสปอร์ตไลท์ ไฟฉายและแฟลชกล้องถ่ายรูป และ (3) กิจกรรมนันทนาการใน

*Correspondence to: e-mail: yasc25@yahoo.com

ครอบครัวไม่สามารถทำได้เหมือนในอดีต 4) ด้านที่อยู่อาศัยมีการสร้างเขื่อนปูนริมตลิ่งเพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งและเคลื่อนย้ายบ้านห่างจากริมน้ำมากขึ้น

คำสำคัญ: วิธีชีวิตชุมชน / การท่องเที่ยว / อัมพวา

Abstract

Amphawa district is located in Samutsongkram Province, the smallest city in Thailand. Partly of it near The Gulf of Thailand and more 356 canal flow through, consist of 3 water system; fresh, marine and brackish water. It's one of the most beautiful area for sightseeing fireflies, but boating activity effect on environmental quality change, ecosystem and community lifestyle changes. The first objective of this study was to study pattern of boating activity for sightseeing fireflies and the second was to study community lifestyle changes. The Via participant and non-participation observation technique and In depth interview was used for collecting data. Key informants were the local people who their house located along Amphawa canal and owner of tourism business or boatman. The result, boat type changed from paddle boat to motorboat especially, long-tailed boat which is the most important cause of noisy. The best time for sightseeing fireflies during 06.00-09.00 pm., only 1-2 hours boating along Amphawa canal (Klong Amphawa) to Pee-Lokk canal (Klong Pee-Lokk) to Maklong River and turn to Amphawa canal (Klong Amphawa). The main boat stations were Amphawa floating market station, home stay and restaurant along Amphawa canal. Boat floating for sightseeing fireflies effect on community lifestyle changes; 1) social aspect (1) relationship in family was bad, non-participation activity (2) relationship in community, strong differently opinion between agreement and disagreement person with tourism (3) local conflict from natural resources used 2) carrier aspect; changed from agriculturist to owner tourism business and boat man 3) quality of life aspect; (1) bed time too late to 11.00 pm. (2) noisy from boat engine, tourists and hard light from spotlight, flashlight and camera's flash (3) recreational activity in family was disturbed 4) house changing; sea wall was constructed for protecting shore erosion and house was moved far away from shore.

Key words: community lifestyle / boating activity / Amphawa

1. บทนำ

อัมพวา เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดที่ได้ชื่อว่ามีพื้นที่น้อยที่สุดในประเทศไทย เพียง 416.7 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 260,000 ไร่เศษ (สุรจิต, 2550) และมีจำนวนประชากรน้อยเป็นอันดับที่ 2 ของประเทศไทย (194,054 คน) รองจากจังหวัดระนอง (182,729 คน) (กรมการปกครอง, 2552) แต่นับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศ เนื่องจากมีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดทะเล อ่าวไทยเป็นระยะทางประมาณ 23 กิโลเมตร มีลำคลองไหลผ่านมากกว่า 356 คลอง และอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบ 3 น้ำ ที่ได้รับน้ำจืดจากลำน้ำแม่กลองและลำน้ำย่อยทางทิศเหนือ และลำน้ำย่อยในเขตอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีทางทิศ

ตะวันตก รับน้ำเต็มจากทะเลด้านใต้จากอ่าวบางตะบูนที่ไหลเข้ามาทางปากคลองยี่สารและปากอ่าวแม่กลองเข้าสู่ปากแม่น้ำและคลองย่อยต่างๆ และน้ำกร่อยที่เกิดจากการผสมกันของน้ำจืดและน้ำเค็ม ก่อให้เกิดความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศธรรมชาติ โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งกำเนิดหิ่งห้อยที่มีชื่อเสียง (สุรจิต, 2550)

ด้วยเหตุนี้อัมพวาจึงเป็นแหล่งดูหิ่งห้อยที่สวยงามแห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงข้างแรมเดือนมีนาคม-เดือนพฤษภาคม-เดือนตุลาคม เป็นช่วงที่เหมาะสมสำหรับการดูหิ่งห้อยเป็นอย่างมาก เนื่องจากน้ำขึ้นมากเรือสามารถเข้าไปได้ใกล้กับต้นลำพูทำให้สามารถเห็นหิ่งห้อยได้ชัดเจนขึ้น ปัจจุบันนักท่องเที่ยวต่างหลั่งไหลเดินทางมาท่องเที่ยวอัมพวามากกว่าการเห็นเป็นเพียงเส้นทางผ่านสู่ภาคใต้ดังเช่นอดีต การล่องเรือชมหิ่งห้อยจึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในเวลาอันรวดเร็ว ธุรกิจบริการการท่องเที่ยว รีสอร์ท โฮมสเตย์ได้เกิดขึ้นอย่างมากมายในเมืองเล็กๆแห่งนี้ กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การพังทลายของตลิ่งจากการกัดเซาะของคลื่น การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ ดินที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อยถูกรบกวนและทำลายเสียงดังรบกวนจากเครื่องยนต์เรือ ตลอดจนปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในสังคมทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพ คุณภาพชีวิต และการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวอัมพวาเริ่มถูกคุกคามจากปัจจัยภายนอกมากยิ่งขึ้น (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2550)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อยริมคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนหลังจากมีกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดหรือระดับประเทศ นำไปใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย วางแผนในการดำเนินการจัดการเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันระหว่างชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกันได้อย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ เกิดความเท่าเทียมกันของคนในสังคมและการคงอยู่ของคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

2. วิธีการ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ข้อมูลพื้นที่ศึกษา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากวารสาร หนังสือ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Secondary data) จากแหล่งข้อมูลห้องสมุดมหาวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนตำบลสวนหลวง องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Primary data) ตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก Key informants ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนริมคลองอัมพวาในพื้นที่หมู่ 11 ตำบลสวนหลวง อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการล่องเรือโดยตรง และกลุ่มผู้ประกอบการเรือนำเที่ยวหรือคนขับเรือ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้บริการล่องเรือชมหิ่งห้อยในพื้นที่คลองอัมพวา

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 แบบสังเกตและการจดบันทึก

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Via participant and non participation observation) และทำการจดบันทึกลักษณะที่ได้จากการสังเกต เช่น สภาพบรรยากาศบริเวณท่าเรือ จำนวนเรือ ชนิดเรือ จำนวนนักท่องเที่ยว และร่วมล่องเรือเดินทางไปพร้อมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นเพื่อสังเกตกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นต่อไปนี้

- การสังเกตคนขับเรือ โดยสังเกตพฤติกรรมคนขับเรือ เช่น การพูดให้คำแนะนำหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมที่จัดให้นักท่องเที่ยว อุปกรณ์ที่ใช้ในการล่องเรือ รวมถึงสังเกตชนิดของเรือที่ใช้ ขนาดของเรือ ความเร็วในการขับเรือ ความดังของเรือ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อลำ ระยะเวลาที่ใช้ในการล่องเรือ เส้นทางล่องเรือ ระยะห่างระหว่างจุดจอดเรือกับต้นลำพูและที่ตั้งบ้านเรือน

- การสังเกตนักท่องเที่ยว โดยสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวระหว่างการล่องเรือ เช่น การใช้เสียง กิจกรรมที่ทำระหว่างล่องเรือ อุปกรณ์ที่นำติดตัวระหว่างล่องเรือ

3.2 แบบสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดประเด็นคำถามให้อยู่ในกรอบที่ต้องการศึกษาพร้อมกับบันทึกเสียงและจดบันทึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด อธิบายถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1) แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเรือนำเที่ยวหรือคนขับเรือ จะสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อย จำนวน 7 ประเด็น ได้แก่ ชนิดของเรือที่ใช้ ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม (กี่โมง) ระยะเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรม จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนเรือ (จำนวนรอบที่วิ่งต่อวัน) จุดบริการเรือนำเที่ยว และกิจกรรมอื่นๆ ระหว่างการล่องเรือ

2) แบบสัมภาษณ์ชาวบ้าน จะสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหลังจากมีกิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม (ความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ปัญหาสังคม) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจรายได้ (การประกอบอาชีพ) การ

เปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิต (การพักผ่อนนอนหลับ ความเครียดร้อนรำคาญ กิจกรรมนันทนาการ) และการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ผู้วิจัยจะสังเกตบริบทพื้นที่โดยรอบบ้านพักอาศัย อาทิเช่น ระยะห่างของที่ตั้งบ้านเรือนจากริมคลอง ลักษณะโครงสร้างของบ้านเรือน รวมถึงสังเกตกิจกรรมที่ทำในชีวิตประจำวันและ กิจกรรมที่ทำร่วมกันในครอบครัว ความคั่งของเสียงเรือเมื่อแล่นผ่าน และกิริยาท่าทางเมื่อมีเรือแล่นผ่าน

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ จะนำมาตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการศึกษา วิเคราะห์ สรุป และนำเสนอผลโดยการพรรณนาความ อธิบายตามกรอบแนวคิดการวิจัยใน 2 ประเด็นหลัก คือ รูปแบบกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อยและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนจากกิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย

3. ผลการศึกษาและวิจารณ์ผล

1. รูปแบบกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อย

1.1 ชนิดของเรือที่ใช้

ในอดีตเรือที่ใช้ในการชมหิ่งห้อยเป็นเรือพาย แต่เมื่อนักท่องเที่ยวมีจำนวนมากขึ้นประกอบกับเพื่อความสะดวก รวดเร็วและสามารถเพิ่มรอบบริการนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น เรือที่ใช้จึงได้เปลี่ยนเป็นเรือยนต์ เช่น เรืออีป๊าบ ซึ่งมีลักษณะท้องแบนหัวป้าน ใช้สำหรับใช้สอยทั่วไปตามคลอง และเรือหางยาว ซึ่งมีลักษณะท้องแบนหัวและท้ายแหลมติดเครื่องยนต์ขนาดเล็กรวมทั้งชนิดเบนซินและดีเซล เรือทั้งสองประเภทนี้เป็นที่นิยมและมีจำนวนมากที่สุดในคลองอัมพวา ส่วนเรือพายสามารถพบเห็นได้บ้างบริเวณบ้านลมทวน วัดช่องลม

1.2 ช่วงเวลาและระยะเวลาที่ใช้ทำกิจกรรม

ช่วงเวลาที่เหมาะสำหรับการล่องเรือชมหิ่งห้อย เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 18.00-21.00 น. เพราะเป็นช่วงที่ตลาดน้ำยามเย็นเริ่มเปิดให้บริการและเป็นช่วงที่แสงอาทิตย์เริ่มลับขอบฟ้าและหิ่งห้อยส่องแสงอย่างเต็มที่ สำหรับเส้นทางล่องเรือชมหิ่งห้อยมีหลายเส้นทาง ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดด้านระยะเวลา ระยะทาง ค่าใช้จ่ายตามแต่นักท่องเที่ยวจะตกลงกับคนขับเรือ แต่เส้นทางที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือเส้นทางล่องเรือรอบเกาะ โดยเริ่มจากคลองอัมพวาล่องไปตามคลองฝึลออกนอกแม่น้ำแม่กลองแล้ววนกลับมายังคลองอัมพวา รวมระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร ดังภาพที่ 1 โดยในแต่ละรอบจะใช้เวลาในการล่องไป-กลับประมาณ 1-2 ชั่วโมง แต่ในบางครั้งคนขับเรือจะเร่งความเร็วเรือเพื่อทำเวลาในการรับนักท่องเที่ยวให้ได้จำนวนรอบมากขึ้น ทำให้เกิดเสียงดังรบกวนมากกว่าปกติ (120 เดซิเบล) (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

1.3 จำนวนนักท่องเที่ยว

จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาล่องเรือชมหิ่งห้อยจะมีมากในวันศุกร์ และมากที่สุดในวันเสาร์และอาทิตย์ เนื่องจากเป็นวันหยุดสุดสัปดาห์และเป็นวันที่ตลาดน้ำอัมพวาเปิดบริการครบทุกร้าน โดยมีนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางมาเที่ยวตลาดน้ำเพียงอย่างเดียว ล่องเรือเพียงอย่างเดียวและประเภทที่ต้องการมาพักผ่อนค้างคืนเป็นหลัก และทำกิจกรรมอื่นเป็นกิจกรรมเสริม แต่เกือบทุกคนที่มาท่องเที่ยวอัมพวามักจะไม่พลาดการล่องเรือชมหิ่งห้อย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552)

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดสมุทรสงครามและเส้นทางการล่องเรือชมหิ่งห้อย

ที่มา : www.igetweb.com และ www.macklongdee.com

1.4 จำนวนเรือ

บริเวณคลองอัมพวามีท่าเรือเอกชนให้บริการมากกว่า 20 ท่าๆ ละประมาณ 4-5 ลำ และยังมีเรือของโฮมสเตย์ รีสอร์ทและร้านอาหารอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่วิ่งล่องอยู่ในคลองอัมพวาทุกๆ วัน โดยเฉพาะวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีเรือล่องในคลองมากกว่า 300 ลำ โดยเฉพาะเวลาประมาณ 18.00-19.00 น. หรือช่วงออกเรือเที่ยวแรกของวันจะมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากทำให้เรือมีจำนวนมากเช่นเดียวกัน เรือแต่ละลำจะมีสิทธิ์ออกเรือได้คืนละ 2 รอบเท่านั้น โดยรอบดึกที่สุดกำหนดไว้ไม่เกิน 21.00 น. แต่หากมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากอาจออกเรือได้ถึง 3 รอบ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักจะเดินทางมาเป็นกลุ่มเพื่อที่จะได้นั่งเรือลำเดียวกันโดยไม่ต้องแยกกลุ่มไปนั่งกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น บางครั้งยอมจ่ายเงินแบบเหมาลำเรือเพื่อที่จะได้นั่งลำเดียวกัน ทำให้เรือที่ล่องอยู่ในคลองอัมพวามีจำนวนมากและมากเกินความจำเป็น

1.5 จุดบริการเรือนันทิเยว

จุดบริการล่องเรือ มี 3 จุดหลักๆ คือ บริเวณตลาดน้ำอัมพวา มีท่าเรือเอกชนให้บริการมากกว่า 20 ท่า โสมสเดย์ริมน้ำและร้านอาหารริมน้ำ โดยบริเวณตลาดน้ำจะมีเรือจอดให้บริการจองตัวและเช่าเหมาลำจอดเรียงรายริมคลองอัมพวา ส่วนโสมสเดย์ริมน้ำจะเป็นลักษณะของนักท่องเที่ยวที่มาพักผ่อนเป็นหลักและทางโสมสเดย์จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวทางเรือไว้บริการเสริม และอีกจุดหนึ่งคือบริเวณร้านอาหารริมน้ำ หลังจากลูกค้ามารับประทานอาหารที่ร้านเสร็จแล้วต้องการนั่ง เรือชมหิ่งห้อย ทางร้านจะจัดหาเรือเช่าแบบเหมาลำไว้บริการ ดังนั้นการล่องเรือชมหิ่งห้อยจึงไม่ได้จำกัดจุดลงเรือเฉพาะบริเวณตลาดน้ำเท่านั้น หากแต่มีให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว เกือบจะทุกแห่งที่เรือสามารถเข้าถึง

1.6 กิจกรรมอื่นๆ บนเรือ

ก่อนออกเรือคนขับเรือจะแจ้งให้นักท่องเที่ยวสวมเสื้อชูชีพเพื่อความปลอดภัยและขอความร่วมมืองดใช้เสียง งดดื่มแอลกอฮอล์ทุกชนิด แต่ก็ยังมีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ฝ่าฝืนส่งเสียงร้องเพลงและตะโกนเสียงดังเนื่องจากอาการเมาสุรา บางคนส่งเสียงตะโกนออกมาด้วยความตื่นเต้นดีใจเมื่อได้เห็นหิ่งห้อย จึงทำให้เกิดเสียงดังขึ้นกว่าปกติ นอกจากนี้ยังมีการฉายสปอร์ดีไลท์ขนาดใหญ่ส่องไปยังต้นลำพูเพื่อส่องทางให้เห็น ได้ชัดเจนขึ้นและการถ่ายภาพที่ระลึก

2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนจากกิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมระดับครอบครัว

สังคมของคนอัมพวามีวิถีชีวิตดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้และอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม เช่น ขึ้นตาล เก็บมะพร้าว ทำน้ำตาลมะพร้าว ฯลฯ ในช่วงเวลาเย็นประมาณ 18.00 น. เป็นช่วงเวลาที่เสร็จสิ้นจากการทำงานสมาชิกทุกคนในครอบครัวจะอยู่พร้อมหน้าเพื่อรับประทานอาหารเย็น พูดคุย ดูโทรทัศน์ด้วยกัน แต่ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่มีการล่องเรือมาก ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากเสียงเรือที่แล่นผ่านไปมาทำให้การพูดคุยกันไม่ได้ยิน ดูโทรทัศน์ไม่ได้ยิน เห็นภาพไม่ชัดเจนเนื่องจากหัวเทียนเครื่องยนตร์บบกวนการส่งสัญญาณภาพ กิจกรรมที่เคยทำร่วมกันก็เปลี่ยนรูปแบบไป ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวก็ค่อยๆ ห่างกันไป

2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมระดับชุมชนและสังคม

หลังจากที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นด้วยกับการล่องเรือให้เหตุผลว่าการท่องเที่ยวทำให้คนส่วนใหญ่รู้จักจังหวัดสมุทรสงครามมากขึ้นกว่าในอดีตที่เป็นเพียงเมืองทางผ่านสู่ภาคใต้ โดยการท่องเที่ยวได้ช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชน เกิดการกระจายรายได้ภายในชุมชน ตั้งแต่อาชีพรับจ้างจนไปถึงเจ้าของธุรกิจท่องเที่ยว ส่วนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการ

ล่องเรือให้เหตุผลว่ากลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและไม่ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพราะไม่ได้เป็นเจ้าของธุรกิจหรือประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ต้องการละทิ้งอาชีพเดิมที่บรรพบุรุษได้ทำกันมาตั้งแต่อดีต เช่น การทำไร่ ทำสวน ผลไม้และการทำงาน จึงทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันดังเช่นอดีต

3) ปัญหาสังคมและความขัดแย้งในสังคม

การใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมที่เป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติ ดังเช่นคลองอัมพวาที่คนกลุ่มหนึ่งได้ใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวแต่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรกรรมมิได้ก่อผลกระทบต่อกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพการท่องเที่ยวแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกันและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์ อันได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว เจ้าของโฮมสเตย์ รีสอร์ท กับกลุ่มคนที่ไม่ได้รับผลประโยชน์แต่สูญเสียผลประโยชน์และความเป็นส่วนตัว อันได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน รวมถึงต้องสูญเสียเงินในการต่อเติมและซ่อมแซมบ้านที่ชำรุดจากคลื่นที่กระทบตลิ่งพังและการก่อสร้างเขื่อนปูนกันคลื่น

2.2 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจรายได้

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านอัมพวา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การปลูกมะพร้าว ปลูกตาล ทำสวนผลไม้ ทำงาน เป็นต้น รวมถึงการตกกุ้งแม่น้ำที่สร้างรายได้เฉลี่ยมากถึง 2,000-3,000 บาท/ครั้ง แต่เมื่อมีการท่องเที่ยว ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบอาชีพไปจากเดิม 2 ลักษณะ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงอาชีพโดยอาศัยฐานทรัพยากรเดิมที่มี เช่น การทำงานและการนำผลไม้จากสวนไปขายให้แก่นักท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวแทนการขายที่ตลาด การเกี่ยวน้ำตาลสด (มะพร้าว) บรรจุขวดแทนการบรรจุปี๊บขายให้แก่นักท่องเที่ยว การเปิดบ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น แหล่งดูหิ่งห้อย สาธิตการทำน้ำตาล การขึ้นตาล 2) การเปลี่ยนแปลงอาชีพไปทำธุรกิจบริการการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจนำเที่ยว รีสอร์ท บังกะโล รับจ้างขับเรือ ฯลฯ อาชีพดั้งเดิมที่เคยทำในอดีตค่อยๆ เลือนหายไป ที่เห็นได้ชัดเจนคืออาชีพการตกกุ้งที่เคยสร้างรายได้อย่างมากสามารถทำได้ยากขึ้น เนื่องจากกุ้งชอบอยู่น้ำนิ่งๆ แต่หากมีการเล่นเรืออยู่ตลอดเวลาจะเกิดคลื่นรบกวนทำให้กุ้งไม่รวมกลุ่ม การตกกุ้งก็ทำได้ยากขึ้น ส่งผลกระทบทำให้รายได้จากการตกกุ้งลดน้อยลง ชาวบ้านบางส่วนจึงต้องหันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น การรับจ้างขับเรือ เป็นต้น

2.3 การเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิต

1) การพักผ่อนนอนหลับ

วิถีชาวบ้านอัมพวาเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ตื่นนอนเช้าเวลาประมาณตีสี่หรือตีห้าเพื่อเข้าสวนเก็บมะพร้าวขึ้นตาลและเก็บน้ำตาล เนื่องจากไม่ค่อยมีแดดทำให้สะดวกต่อการเก็บผลผลิตและเมื่อเสร็จงานแล้วประมาณ

18.00 น. จะรับประทานอาหารเย็นและทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวและเข้านอนเวลาประมาณ 21.00 น. แต่เมื่อมีการล่องเรือโดยเฉพาะในช่วงเวลา 18.00-21.00 น. ซึ่งมีจำนวนเรือวิ่งในคลองมาก ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ตามปกติ โดยเฉพาะการพักผ่อนนอนหลับที่ดึกขึ้นถึงประมาณ 23.00 น. เมื่อเรือหยุดวิ่ง ชาวบ้านจึงนอนหลับได้ตามปกติ

2) ความเดือดร้อนรำคาญ

ปัญหาความเดือดร้อนรำคาญจากกิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อยมี 2 ประการสำคัญ คือ ปัญหาเสียงดังรบกวนจากเครื่องยนต์เรือหางยาว ซึ่งส่งเสียงดังมากถึง 95-120 เดซิเบล (เกินมาตรฐานระดับเสียงเรือตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2548 กำหนดไว้ 100 เดซิเบล) เสียงตะโกนและเสียงเพลงของนักท่องเที่ยวดังมากถึง 90 เดซิเบล (เสียงพูดคุยปกติอยู่ที่ 60 เดซิเบล) เสียงสุนัขที่เห่าหอนเมื่อเรื่อนักท่องเที่ยวแล่นผ่าน รวมถึงเสียงเรือที่จอดอยู่ใต้ถุนเรือนกระแทกกับเสาบ้านเมื่อเกิดคลื่นขณะเรือแล่นผ่าน และปัญหาแสงไฟจากสปอร์ตไลท์และไฟฉายที่ใช้ส่องต้นลำพู และแสงแฟลชจากกล้องถ่ายรูป

3) กิจกรรมนันทนาการ

กิจกรรมนันทนาการที่ทำกันในครอบครัว ได้แก่ การนั่งเล่นที่ระเบียงริมน้ำ การพูดคุย การเอนกายพักผ่อน การนั่งอ่านหนังสือ การเลี้ยงสัตว์และการปลูกต้นไม้ กิจกรรมดังกล่าวได้ถูกรบกวนจากเสียงดังของเครื่องยนต์เรือ เสียงพูดคุย เสียงตะโกนและเสียงร้องเพลงจากนักท่องเที่ยว ทำให้กิจกรรมนันทนาการไม่ได้เป็นอย่างดีเช่นอดีต ผู้คนส่วนหนึ่งเลือกที่จะออกไปสังสรรค์ข้างนอกบ้านหรือไปเดินห้างสรรพสินค้าแทนการอยู่บ้าน

4) การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวบ้านริมคลองอัมพวาตั้งเดิมมีลักษณะเป็นเรือนไทยโบราณ ทรงสูง ใต้ถุนเรือนมีที่สำหรับจอดเรือ ทำน้ำหน้าบ้านสำหรับนั่งพักผ่อนและส่วนใหญ่มักจะหันหน้าเข้าคลองเพื่อประโยชน์ในการคมนาคม และการอุปโภคบริโภค คนขับเรือมักจะแล่นเรือมาจอดเรือบริเวณทำน้ำหน้าบ้านที่มีต้นลำพูอยู่มาก เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเห็นหิ่งห้อยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น บางครั้งเรือชนกับทำน้ำหน้าบ้านเสียหาย และเกิดคลื่นขนาดใหญ่กัดเซาะตลิ่งและเซาะดินที่โคนต้นลำพูทำให้เกิดการโคลนเอียงและดึงให้ดินริมตลิ่งให้หลุดไปได้ง่าย ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนริมคลองต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมทำน้ำหน้าบ้าน การก่อสร้างเขื่อนปูนริมตลิ่งและปลูกกอจากไผ่หน้าบ้านเพื่อลดแรงกระแทกจากคลื่น

4. สรุปและเสนอแนะ

1. รูปแบบกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อยริมคลองอัมพวา

การล่องเรือชมหิ่งห้อยได้เปลี่ยนจากเรือพายเป็นเรือยนต์หางยาวที่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ถึง 2-3 รอบ/คืน แต่มีข้อเสียคือทำให้เกิดเสียงดังมาก ในวันหยุดตั้งแต่เวลาประมาณ 18.00-21.00 น. คลองอัมพวาจะเต็มไปด้วยเรือมากกว่า 200 ลำ (นักท่องเที่ยวนิยมเช่าแบบเหมาลำเพราะไม่ต้องการรวมกับกลุ่มอื่น ทำให้เรือในคลองอัมพวามี

จำนวนมากเกินความจำเป็น) สร้างปัญหาเสียงดังและความไม่เป็นระเบียบ แนวทางการแก้ไขปัญหานั้นในปัจจุบัน ได้มีการกำหนดเวลาในการล่องเรือรอบสุดท้ายไม่เกิน 21.00 น. เพื่อไม่ให้รบกวนเวลาพักผ่อนหลับนอนของชาวบ้านดึกเกินไป อีกทั้งกำหนดระยะห่างจุดจอดเรือและทำน่าน้ำหน้าบ้านเพื่อลดปัญหาเสียงดังรบกวนและความเสียหายจากเรือที่ชนทำน่าน้ำหน้าบ้าน อีกทั้งควรเพิ่มมาตรการตรวจสอบระดับเสียงปล่องท่อเรืออย่างต่อเนื่อง

2. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนจากกิจกรรมล่องเรือชมหิ่งห้อย

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากกิจกรรมการล่องเรือชมหิ่งห้อย ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน 3 ลักษณะ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงในระดับครอบครัวในลักษณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวค่อยๆห่างเหินกันไป กิจกรรมที่เคยทำร่วมกันในครอบครัวน้อยลง 2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมระดับชุมชนแสดงออกในความคิดเห็นที่แตกต่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นด้วยกับการท่องเที่ยว คือ กลุ่มเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว และกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับการท่องเที่ยว คือ กลุ่มคนที่เป็นชาวบ้านที่ประกอบอาชีพดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ เช่น การทำไร่ ทำสวนผลไม้ การทำขนม และ 3) ปัญหาสังคมและความขัดแย้งในสังคม เกิดจากความไม่เท่าเทียมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นควรมีการกำหนดมาตรการจัดสรรการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน สร้างความเข้าใจร่วมกัน

2.2 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจรายได้

นอกจากการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ ขึ้นตาล ทำน้ำตาลมะพร้าว รับจ้าง ฯลฯ การพัฒนาการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการกระจายรายได้และสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด เช่น อาชีพรับจ้างขับเรือ ค้าขาย เรือนำเที่ยว รีสอร์ท บังกะโล โฮมสเตย์ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ทั้งที่เป็นคนท้องถิ่นและคนต่างถิ่นที่เข้ามาดำเนินธุรกิจ

2.3 การเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิต

การเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิตที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือเวลาการนอนของชาวบ้านดึกขึ้นจาก 21.00 น. เป็น 23.00 น. เนื่องจากเสียงเรือดังรบกวนตลอดทั้งคืน เมื่อเรือหยุดวิ่งเสียงเรือสงบลงชาวบ้านจึงนอนหลับได้ ดังนั้นหากมีการกำหนดเวลาการวิ่งเรือรอบสุดท้ายไม่ดึกจนเกินไปที่ทุกฝ่ายรับได้ และผู้ขับเรือปฏิบัติตามข้อตกลงอย่างเข้มงวด ก็จะทำให้ทุกฝ่ายไม่เกิดข้อขัดแย้งระหว่างกัน

2.4 การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย

ทำน่าน้ำบ้านที่ถูกเรือชนเสียหายและดินริมตลิ่งที่ถูกกัดเซาะพังทลาย ชาวบ้านแก้ไขโดยสร้างเขื่อนกำแพงปูนและปลูกกอจากเพื่อลดแรงกระแทกจากคลื่น ซึ่งเป็นมาตรการในเชิงรับ แต่หากในอนาคตยังไม่มีการ

จัดการแก้ไข โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นทางการ อาจเกิดผลกระทบในระยะยาวที่ยากเกินแก้ไข เช่น ความปัญหาขัดแย้งภายในชุมชน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นต้น

5. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณชาวบ้านและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวชาวอัมพวาทุกท่านที่ให้การต้อนรับคณะผู้วิจัยด้วยไมตรีจิตที่อบอุ่นและให้ความร่วมมือเสียสละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อความสำเร็จของงานวิจัยชิ้นนี้ ขอขอบคุณคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ให้การสนับสนุนการทำวิจัย

6. เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2552). ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551 [online]. Available: <http://www.dopa.go.th> [Accessed on 1 กันยายน 2552].

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2550). รายงานสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ด้านป่าชายเลน. สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดระดับเสียงของเรือกล ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 122 ตอนที่ 125 ง. วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2548. [online]. Available: <http://www.pcd.go.th> [Accessed on 1 กันยายน 2552].

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). สถิติการท่องเที่ยวของประเทศไทย [online]. Available: <http://www.tat.or.th/>. [Accessed on 9 เมษายน 2552].

สุรจิต ชिरเวทย์. (2550). คนแม่กลอง. บริษัท ส.เอเซียเพรส (๑๙๘๕) จำกัด. กรุงเทพฯ.

_____. (2552). [online]. Available: <http://maeklongdee.com/>. [Accessed on 9 กันยายน 2552].

_____. (2552). [online]. Available: <http://igetweb.com/>. [Accessed on 9 กันยายน 2552].